

Тернопільський національний педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка

Серія: Літературознавство (27) 2009

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Studia in honorem

Видається на пошану і з нагоди

60-річчя від дня народження доктора

філологічних наук, професора

ТКАЧУКА МИКОЛИ ПЛАТОНОВИЧА

Тернопіль 2009

ББК83.3
УДК 821.161.2

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: **Збірник наукових праць з нагоди 60-річчя доктора філологічних наук, професора Миколи Ткачука** / За ред. д.ф.н. *Поплавської Н.М.* – Тернопіль: ТНПУ, 2009. – Вип. 27. – 466 с.

У наукових записках вміщено статті, присвячені літературознавчій концепції проф. М.П.Ткачука, а також статті з актуальних питань сучасної науки про літературу. Праці вчених відзначаються плюралізмом думок, діалогічністю, концептуальністю суджень з проблем історії, теорії літератури, компаративістики, а також сучасного літературного процесу.

Редколегія:

Наталія Поплавська, д-р філол. Наук (відповідальний редактор),
Микола Ткачук, д-р філол. наук, проф.,
Роман Гром'як, д-р філол. наук, проф.,
Ольга Куца, д-р філол. наук, проф.,
Оксана Веретюк, д-р філол. наук, проф.,
Зоряна Лановик, д-р філол. наук,
Мар'яна Лановик, д-р філол. наук,
Світлана Бородіца, канд. філол. наук (відповідальний секретар)

ЗМІСТ

<i>Олександр Астаф'єв</i>	
Літературознавча концепція Миколи Ткачука в контексті розвитку сучасної науки про літературу	8
<i>Роман Гром'як</i>	
Ювілей і досвід - два крила щасливого словесника	19
<i>Микола Зимомря</i>	
Микола Ткачук: погляд на кодекс цінностей	23
<i>Лідія Мацевко-Бекерська</i>	
Мистецький пошук у відображенні науки: літературознавча концепція Миколи Ткачука	29
<i>Володимир Кузьменко</i>	
Літературознавчий дискурс Миколи Ткачука	36
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	41
<i>Лідія Голомб</i>	
Маловідомий твір Петра Карманського (роман «Кільця рожі»)	41
<i>Лариса Горболіс</i>	
Герой «Intermezzo» М.Коцюбинського: «у пошуках своєї орбіти»	49
<i>Анна Горнятко-Шумилович</i>	
«Чайковський» Євгена Гребінки як химерний роман	54
<i>Віктор Гуменюк</i>	
Жанрово-стильовий синкретизм драматургії Володимира Винниченка (на прикладі п'єси «Чужі люди»)	59
<i>Олена Єременко</i>	
Парадигма образної системи: кореляційний аспект (на матеріалі повістей Тараса Шевченка)	65
<i>Вікторія Зарва</i>	
Колізії просвітницького антропологізму в творчості Івана Франка	74
<i>Леся Вашків, Анастасія Вашків</i>	
Творчий портрет Бориса Грінченка	78
<i>Олександр Галич</i>	
Художній світ Ярослава Кремінського	87
<i>Юрій Ковалів</i>	
Експериментальні одивлення Ігоря Костецького	93
<i>Василь Марко</i>	
Новели Олесь Гончара «Модри Камень», «За мить до щастя»: концептуальні коди	101
<i>Марія Моклиця</i>	
Реалізм і модернізм у творчості Не-Каменяря	108
<i>Петро Білоус</i>	
Мовна модернізація давньоукраїнських літературних текстів: за і проти	118
<i>Олена Бондарева</i>	
Українська драматургія останньої третини ХХ – початку ХХІ століття: динаміка зміни пріоритетів	125
<i>Анатолій Гризун</i>	
Сугестивний пейзаж у теоретичному трактуванні	132
<i>Володимир Качкан</i>	
Україноцентризм Володимира Целевича	139
<i>Володимир Мельничайко</i>	
З уявних сторінок неопалимої книги (мовна палітра першого розділу роману «Маруся Чурай» Ліни Костенко)	154
<i>Андрій Печарський</i>	
Груповий психоаналіз в оповіданні «Басараби» В.Стефаніка: «сімейна модель», регресивна дія «масової душі», проєктивна ідентифікація	159

	5
<i>Володимир Працьовитий</i>	
Національний феномен кіноповісті «Україна в огні» Олександра Довженка	165
<i>Галина Райбедюк</i>	
Гуманістичний дискурс у творчості Василя Стуса	173
<i>Тарас Салига</i>	
Поет весноярого бунту	178
<i>Микола Сулима</i>	
Олена Пчілка і її переспіви псалмів Давидових	185
<i>Ольга Турган</i>	
Універсалізм як художня домінанта ідеостилію Юрія Липи-драматурга	188
<i>Світлана Бородіца</i>	
Жанрова парадигма великої прози Уласа Самчука	193
<i>Марія Данилевич</i>	
«Маленька крапля України»: ключові поезії Г.Костів-Гуски	198
<i>Ірина Добрянська</i>	
Іван Світличний як організатор національно-культурного відродження у 60-х роках ХХ століття: до творчих взаємин Івана Світличного та Василя Симоненка	204
<i>Володимир Ступінський</i>	
Становлення шкільного курсу рідної літератури в Київській Русі домонгольського періоду	210
<i>Любов Царик</i>	
Суб'єктна структура лірики Володимира Сосюри: «власне автор»	216
ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ	223
<i>Валентина Барчан</i>	
Українська інтелігенція в умовах екзистенційного вибору (за повістю Т.Осьмачки «Ротонда душогубців»)	223
<i>Борис Бунчук</i>	
У віршувальній роботні Сильвестра Яричевського	229
<i>А.О. Галич</i>	
Асоціонім у постмодерній українській прозі: спроба класифікації	236
<i>Мирослава Гнатюк</i>	
Національна онтологія як текст: Тарас Шевченко і Василь Стус	242
<i>Михайло Гнатюк</i>	
Особливості жанру літературного портрета у критичній спадщині Івана Франка (С.Руданський і А.Свидницький)	251
<i>Світлана Журба</i>	
Інтертекстуальна гра в авангардистському романі	255
<i>Нонна Копистянська</i>	
Відставання у часопросторовому розвитку жанру, сприйняття і визначення цього розвитку (огляд на прикладі роману ХІХ і ХХ століть)	261
<i>Наталія Кучма</i>	
Жанрові різновиди критичної статті в західноукраїнській періодиці 20-30-х рр.ХХ ст.	270
<i>Зоряна Лановик</i>	
Герменевтична концепція Вольфганга Ізера	276
<i>Мар'яна Лановик</i>	
Літературознавча метафорологія: інтерпретативна та термінологічна проєкції	281
<i>Світлана Луцак</i>	
Ефективність бінарного принципу домінанти у дослідженні закономірностей самоорганізації художньо-естетичної цілісності	290
<i>Нафтин Мафтин</i>	
Між формою та ідеєю: жанрово-стильові пошуки в західноукраїнській прозі 30-х років ХХ ст.	296

Петро Іванишин

Мова і можливість літературної герменевтики 304

Тетяна Мейзерська

Антропологічна складова літературознавчої філософії Дмитра Чижевського 311

Тетяна Пастушак

Естетичні функції хронотопу в наративній структурі повістей Михайла Стельмаха 316

Наталія Поплавська

Жанрові модули української публіцистики кінця XVI – початку XVII століть 326

Віра Просалова

Палімпсест в українській ліриці XX століття і проблема його реценції 333

Мар'яна Шаповал

Подолання синкретизму у стилістичній інтертекстуальності: розмежування понять цитата, алюзія, ремінісценція 338

Нонна Шляхова

Лінгвопоетика Олександра Потебні 344

Оксана Філатова

Екзистенціал честі в наратологічному дискурсі української романістики 20-х років XX століття (на матеріалі роману М.Могилянського «Честь») 351

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА І ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО 358

Семен Абрамович, М.С.Тилло

Поздний Левь Толстой как предтеча русского футуризма 358

Людмила Грицик

Українське порівняльне літературознавство у розкладі європейських компаративних течій і концепцій 365

Оксана Веретюк

„Non est ars mori sed vivere”: видатний польський знавець англійської літератури і компаративіст Анджей Третяк 371

Іван Денисюк

Із болгарських вражень і пошуків 377

Jan Wolski

Andrzej Stasiuk i Jurij Andruchowycz w rolę drogi między wschodem a zachodem Europy 384

Владислав Гижий

Семантика неоромантичного простору в художньому тексті української та англійської літератур 390

Олена Зимомря

Художній світ Ласла Балли: оцінки імагологічних вимірів 397

Олександр Кеба

«Все ясно, але нічого не зрозуміло»: феномен герменевтичної поетики Франца Кафки 404

Ігор Лімборський

Англійське просвітництво XVIII століття й українська література 410

Олександра Лотоцька

Гра з читачем у наративному дискурсі творів О.Генрі та О.Слісаренка 419

Іван Зимомря

Ідентифікаційні параметри малої прози Томаса Бернгарда: репрезентація біографізму 424

Ельжбета Мазур

Розпра diagnoza epoki w wierszu Schylek wieku Wisławy Szymborskiej (Похмура діагностика епохи в вірші На схилі віку Віслави Шимборської) 430

Валентина Наривская

«Номо Festivus» в поезике «Калины красной» В.Шукшина 433

Володимир Погребенник

Східна Галичина у горнілі Другої світової війни: деміфологізуюча реценція С. Вінченза 440

Іван Зимомря, докторант, (Дрогобич)

ББК 83. 014.4
УДК 82 – 312.6

Ідентифікаційні параметри малої прози Томаса Бернгарда: репрезентація біографізму

Для мистецького світу Томаса Бернгарда (1931–1989), одного з найбільш плідних і помітних австрійських письменників другої половини ХХ століття, характерне специфічне заломлення художніх тенденцій і закономірностей літературного процесу. Вони постають у динаміці цього розвитку визначальними, а саме у контексті взаємодії жанрово-тематичних чинників австрійського національного письменства.

Творчість Т.Бернгарда – самобутнє явище післявоєної літератури німецькомовного простору загалом. Ідеться передусім про чин загострено індивідуалізованого сприйняття дійсності, коли першочергова увага звернена не тільки на недуги окремої особистості, але й ширше – суспільного та державного організмів. Новизну жанрової поетики Т.Бернгарда проникливо відчув Гюнтер Грасс. Так, в інтерв'ю з відомим польським дослідником Мар'яном Широцьким (1928–1992) автор роману «Бляшаний барабан» («Die Blechtrommel», 1959) виокремив роль Т.Бернгарда як одного з провідних сучасних представників німецькомовного письменства: «Це – література, творена з позиції абсолютної негачії, між Беккетом та Кафкою; однак вона – не епігонська. З Австрії до нас рідко потрапляла добра література, тож дивовижним є те, наскільки сильними є тепер звідти імпульси» [Szygowski 1978: 200]. У цих словах Г.Грасса, лауреата Нобелівської премії за 1999 рік, простежується логіка взаємозв'язку традиції та новаторства на рівні якісних засвоєнь Т.Бернгардом художнього досвіду, зокрема, його визначного попередника – Франца Кафки. У зв'язку з цим постає питання: чи творчий доробок Т.Бернгарда, зокрема його мала проза, належним чином репрезентований в Україні? Відповідь на це запитання однозначно від'ємна.

Певне підґрунтя для такого висновку міститься у зіставленні літературно-критичної рецепції мистецької спадщини австрійського письменника в Україні, приміром, на тлі досягнень польського літературознавства. У цьому аспекті найбільш доказові розмисли містяться у дослідженнях Анни Марії Бронжевської. Це засвідчує її монографія під назвою «Феномен страху у прозі Томаса Бернгарда» [Bronzewska 1989: 114]. З-поміж інших розвідок про художні досягнення Т.Бернгарда варто виокремити ґрунтовні праці таких дослідників німецькомовного літературного процесу, як Збігнев Бохенек [Bochenek 2004; 2007], Норберт Гонша [Honsza 1975: 60-61; Honsza 1978: 219-227], Стефан Губерт Кашиньські [Kaszyński 1991; Kaszyński 1995], Марек Кендерські [Kędziński 1997: 3-53; Kędziński 2002]. Названі автори приділяють особливу увагу проблемам організації різножанрових текстових структур під пером Т.Бернгарда, коли відбувається вмотивоване вкраплення реалій з його складного життя. Звідси – акцент на таких екзистенціалістських категоріях, як смерть, а також утяжлива особистісна свобода, самозбереження людини у світі абсурду. Так, у статті «Чорна моя новина». Життя та творчість Томаса Бернарда» З.Bochenek переконливо зауважив: «Усі

прозові твори Бернгарда оповідають про спроби визволення їхніх героїв з екзистенціальних пасток, про їхні втечі та розрухи, про нездатність пристосуватися та бунти; водночас ідеться про фіаско таких утеч, про змарновані мрії, ілюзорні можливості та життєві плани. Головними дійовими особами романів і оповідань виступають роздратовані митці та інтелектуали, які з огляду на екзистенціальну недугу – хронічну хворобу несприйняття світу – втратили здатність творити; злочинці та блазні; невротики, які від речення до речення дедалі більше губляться в своїх тирадах; особистості, які висувають перед собою настільки високі вимоги, що неспроможні з ними впоратися; відлюдники та відступники з «мисленням навпаки» [Vochenek 2004: 63]. Ця думка суголосна оцінці Н.Гонши, яку визначний польський історик німецької літератури висловив ще 1975 року: «Кретинізм подається у нього (Томаса Бернгарда – І.З.) так правдоподібно, що читач потребує докласти значних зусиль, аби завагати в його автентичності» [Honsza 1975: 55]. Гострота естетичного бачення автора збірки оповідань «Мідленд у Стілфс» («Midland in Stilfs», 1971) справді має нерозривний зв'язок з непростим світом людини. Невідлучною категорією цього мікрокосмосу є хвороба (як фізична, так і духовна), що провадить до часткової або ж цілковитої втрати гуманістичних вартостей. Відтак перед реципієнтом постає завдання: розгадати зміст творів, в яких логіка розповіді свідомо порушена. Смыслова наповненість, а також незвична форма подачі життєвого матеріалу за допомогою максимально поглибленого психологізму – це ті ознаки авторської індивідуальності, які є визначальними для Т.Бернгарда як прозаїка, драматурга та поета.

З погляду вивчення австрійсько-української міжлітературної взаємодії та розширення її перспектив рецепція творчості Т.Бернгарда містить передумови, які можуть явити якісно нову модель розвитку діалогу названих неспоріднених літературних систем. На користь цієї думки свідчить, зокрема, те, що на сьогодні письменник є одним із найрепрезентативніших діячів австрійської культури. Попри це, слід зауважити: питання про місце Т.Бернгарда у німецькомовному літературному процесі ХХ століття все ще не осмислене з боку українських літературознавців на достатньому рівні.

До справи входження творчого набутку Т.Бернгарда у свідомість українського загалу активно спричинився Тимофій Гаврилів. Підтвердженням цього є перші перекладні видання драматичних творів австрійського письменника українською мовою, що побачили світ упродовж 1999–2008 рр. Ідеться про такі книжкові позиції, як «Старі майстри; Елізабет II: комедія; Катма комедії» [Бернгард 1999], «Іммануїл Кант та інші п'єси» [Бернгард 2002], «Площа героїв» [Бернгард 2008]. Автор цих перекладних інтерпретацій слушно стверджує: «Драматургія Бернгарда – це постійне фронтальне зіштовхування мистецтва і міщанства, п'єси і політики, це неодмінна проблематизація теми «свобода мистецтва», це неодмінне загострення, схоже на загострення латентної хвороби, це радикальний консерватизм – я б сказав, навіть аристократизм – приватних обставин і публічних стосунків, з одного боку, і радикальна ритмізація синтаксичних структур – з іншого. П'єси Бернгарда, недооцінені літературо- і театрознавством, зрештою як і весь Бернгард, ввійшли в канон сучасного австрійського і німецького театру» [Гаврилів 2002: 6]. Тут важливо виокремити той факт, що ці акценти можна віднести і до його малої прози. До слова, перу Т.Гавриліва належать змістовні студії, присвячені самотності оповідань сучасника Петера Гандке («Оповідання Томаса Бернгарда: розмова, що не відбулася») [Гаврилів 2000: 114-125], драматичних творів («Драматургія Томаса Бернгарда: спроба зорієнтуватися») [Гаврилів 2002: 77-78], а також його відомого циклу широких прозових полотен («Уламки мого дитинства і юности, не більше». Концепція нарративу в автобіографічній пенталогії Томаса Бернгарда») [Гаврилів 2005: 52-57]. Заслугою на увагу ґрунтовна монографія українського вченого, що побачила світ німецькою мовою («Ідентичності в австрійській літературі ХХ століття») [Navyuliv 2008]. На її сторінках окремим розділом подана докладна характеристика – крізь призму проблематики ідентичності «Я-особа-автор» – автобіографічних романів Т.Бернгарда «Причина. Ознака» («Die Ursache. Eine Andeutung», 1975), «Підвал. Уникання» («Der Keller. Eine Entziehung», 1976), «Дихання. Рішення» («Der Atem. Eine Entscheidung», 1978), «Холод. Ізоляція» («Die Kälte. Eine Isolation», 1981), «Дитя» («Ein Kind», 1982). Дослідницькі

зацікавлення Т.Гаврилівна охоплюють різножанрові зразки спадщини австрійського прозаїка – оповідання, романи, п'єси. Однак пріоритетну увагу науковця здобула саме драматургія Т.Бернгарда.

Помітний внесок у розвиток бернгардознавства в Україні здійснили також Л.Кравченко[Бернгард 1991; Кравченко 2000] та Н.Ольховська[Ольховська 2007]. І все ж, художній досвід письменника щодо творення малих форм досі системно не вивчено. Водночас висвітлення жанрово-стильової своєрідності його малої прози дозволяє дійти висновку про генологічну свідомість митця як логіки цілісного спрямування. Це й мотивує функціональну доцільність прочитання фактологічного матеріалу на рівні досліджуваної теми. Цілком закономірно, що у цій ділянці значні успіхи мають австрійські та німецькі дослідники, чий «бернгардівський» доробок імponує розмаїттям інтерпретаційних підходів. До найбільш ґрунтовних належать розвідки Вальтера Вайсса[Weiss 1979], Ганса Геллера[Höller 1979], Міхаеля Грабгера[Grabher 2004], Еріха Йооса[Jooss 1976], Петера Карса[Kahrs 2000], Андреаса Маєра[Maier 2004], Інґрід Петраш[Petrasch 1987], Йоганнеса Подшуна[Podszun 1998], Венделіна Шмідт-Денґлера[Schmidt-Dengler 1989].

Зразки малої епічної форми творів Т.Бернгарда мають загальну настроєву тенденцію – пригніченість, що набуває у помислах і діях героїв змодельованого мотиву. Його збудники – нюансовані рефлексії на теми самотності, самоізоляції, хвороби, смерті, неспроможності індивідуума знаходити розуміння та співчуття з боку ближнього як *іншого*. Проте важко погодитися з аргументацією Роберта Блаугута (1911–1978), що міститься у монографії «Австрійська новелістика ХХ століття» (1966). Тут автор подає сконденсований огляд новелістичного доробку близько ста австрійських прозаїків. Проаналізувавши Бернгардові оповідання «У притулку» («Im Armenhaus»), «Юний літерат» («Ein junger Schriftsteller»), «Свинопас» («Der Schweinehüter»), «Злочин сина інсбрукського комерсанта» («Das Verbrechen eines Insbrucker Kaufmannssohns»), «Свідчення очевидця» («Eine Zeugenaussage»), «Тесля» («Der Zimmerer»), літературознавець на підставі цих ранніх творів дійшов категоричного висновку: «Це – сучасний сатанізм німецькою мовою, який надто виразно вказує на могутнього супротивника Господа, – і в цьому, можливо, й є його мотивація» [Blauhut 1966: 277-278]. Таке окреслення вписується в низку розбіжних поглядів на художнє соціально-психологічне моделювання дійсності Т.Бернгардом та творчі настанови його естетично-філософського мислення.

Як відомо, поетикальні та філософсько-естетичні пошуки другої половини ХХ століття склали один із парадоксальних і поліфонічних пластів культури європейської цивілізації. На цьому тлі творчість Т.Бернгарда виростає як явище органічне й суголосне духові часу. Стосовно концепції моделі світу, то до її формування опосередковано спричинилися такі його попередники та сучасники, як Блез Паскаль (1623–1662), Артур Шопенгауер (1788 – 1860), Макс Штірнер (1806 – 1856), Серен Кіркегор (1813–1855), Петро Кропоткін (1842 – 1921), Фрідріх Ніцше (1844–1900), Зіґмунд Фройд (1856–1939), Мігель де Унамуно (1864–1936), Людвіґ Віттґенштайн (1889–1951), Мартін Гайдеґгер (1889 – 1976), Жан-Поль Сартр (1905 – 1980). Ідеться про усвідомлену категорію трагічного, коли стрижнем конфліктного зіткнення постає дезорієнтованість, зневіреність людини.

Внутрішній світ героїв Т.Бернгарда – це герметичний простір, в якому поступово набуває обертів механізм ірраціональної стихії. Вона переважно є умовною прерогативою для розгортання дії, а водночас прискорення особистісного фіаско. Наскільки важлива роль, яку відіграє ілюстративна чи ширше – художня гра у тканині такої нарації? Відповідь – доказ того, що тут химерно взаємодіють реальні особи й вигадані персонажі, справжній (фактичний) і альтернативний (фіктивний) життєписи. Змістові плани творів, психологічна наповненість образів висувають перед читачем завдання пройти складний шлях від видимої реальності до її притаєних глибин. І саме у цьому слід вбачати розмаїття аспектів малої прози Т.Бернгарда, а відтак – її генологічну парадигму. Вагоме місце у формуванні суджень відіграє обізнаність реципієнта з деталями біографічного характеру. Контури творчої особистості письменника зримо й цілісно проступають на відстані часу. У цьому зв'язку важливо зауважити: на долю Т.Бернгарда випали складні життєві перипетії. Проте

випробування, межові ситуації стали не знаком пригнічення, а своєрідним мобілізуючим чинником для реалізації його творчих змагань. Тут доречним видається висловлювання визначного французького філософа, літературного критика Габрієля Марселя (1889–1973), що націлює на розуміння сутності сподівання: «Я маю надію», взяте в усій своїй силі, орієнтоване на спасіння. В такому випадку для мене йдеться про те, щоб вибратися з *мороку* (курсив – І.З.), в який я нині занурений і який може бути мороком хвороби, розлуки, заслання або неволі. Очевидно й безперечно, що в подібних випадках неможливо роз'єднати «я маю надію» з ситуацією певного типу, з якою воно нерозривно пов'язане. Надія розташовується в рамці випробування, з яким вона не просто співвідноситься, а являє собою істинну відповідь буття на нього» [Марсель 1999: 37]. Поміж екстремальних обставин (душевні травми, хвороби, матеріальні недостатки), за яких відбувалася самоідентифікація Т.Бернгарда, місця для надії на вихід із «мороку» було обмаль. Ось – кілька штрихів з життєвої хроніки письменника. Вони дозволяють краще збагнути процес формування та становлення його світогляду.

Уродженка Австрії Герта Бернгард (1904 – 1950) працювала від 1930 року служницею у Роттердамі. Вона народила у притулку для самотніх матерів позашлюбну дитину. Це сталося 9 лютого 1931 року у нідерландському місті Геерлен. Згодом письменник в оповіданні «Три дні» («Drei Tage», 1971) згадував: «Моя мати збулася мене. Рік часу я покоївся в однієї жінки на риболовному човні у Голландії, у Роттердамі. Моя мати відвідувала мене кожних тричотири тижні. Не думаю, що їй це тоді було до вподоби. Потому, щоправда, настали зміни. Мені минув рік, ми подалися до Відня; однак недовірливість, подібна до тої, коли я приїхав до свого діда, який дійсно любив мене, не зникла. Відтак були прогулянки з дідом – усе це відбулося пізніше у моїх книжках: всі образи, чоловічі образи – нагадують мого діда... Але обіч нього – знов і знов – цілковита самотність» [Bernhard 1989: 79 – 80]. Цей спомин, що є стрижневим для названої оповідки, вказує на присутність постійного стану самотності як парадигми внутрішнього світу Томаса Нікласа Бернарда. У проникливій студії під назвою «Чи особиста правда є ще дієвою?» німецький есеїст, радіожурналіст Петер Леммле (1943–2006) спостеріг передусім ефект появи внутрішніх порухів як побудників зовнішньоподієвого стану митця: «Тут (у «Трьох днях»), завдяки коротким, немов мимохідь висловленим спогадам, стає несподівано очевидним те, що провідні мотиви у книжках Томаса Бернгарда мають конкретне джерело – його біографію. Така заувага, як «моя мати збулася мене», дозволяє відчутти масштаб його досвідчень. Можна зрозуміти і те, що в його творах майже зовсім не мовиться про любов, і те, що практично нема позитивних жіночих образів, і те, що почуття загубленості й порожності світу пов'язане з цією першою, вирішальною втратою любові» [Laemmler 1974: 48-49].

Безрадість і незахищеність перед реаліями навколишнього середовища автор твору «Приречений» пізнав і болісно відчув з дитячих літ. Згодом особистісні поневіряння щодо пошуку ідентифікаційних параметрів у родині та суспільстві творитимуть у його художній лабораторії відправну точку розкриття морально-психологічних колізій. Скептичний авторський погляд на можливість гармонійного сполучення індивідуального й загального має конкретні реальні, побутові виміри. Загострені внутрішні трансморфациї почуття кривди з боку найрідніших людей спроектували таку кризу тожсамості, коли сім'я та батьківщина постають втіленням моделі відчуженості. У цьому сенсі постать батька Алоїса Цукерштеттера, якого Т.Бернгард так ніколи і не пізнав, є ключовою. Той факт, що А.Цукерштеттер покінчив життя самогубством 1940 року у Берліні, був одним із вагомих факторів, що спричинив у його творах *максимальну суб'єктивізацію* зображення подій, явищ, осіб. Натомість певним наближенням до ідеального чоловічого образу як у його житті, так і в творчості став його дід – австрійський письменник Йоганнес Фроймбіхлер (1881–1949). Власне, саме Й.Фроймбіхлер як носій художніх традицій, закорінених на специфіці регіонального ландшафту «малої батьківщини», а також його дружина Анна Бернгард виховували внука упродовж багатьох років у Відні та Зеекірхені. Без сумніву, любов до художнього слова, яку заклав дід у його душу, суттєво вплинула на вибір його роду занять у прийдешньому. Примітний факт: перші свої оповідання та поезії Т.Бернгард написав на

дідовій друкарській машинці, отриманій у спадок від автора роману «Філомена Елленгуб» («Philomena Ellenhub», 1937). До речі, згаданий твір, в якому докладно змальовані картини побуту селян зальцбурзької землі початку ХХ століття, німецькомовний читач має змогу сьогодні наново відкрити для себе завдяки його перевиданню у 2009 році [Freumbichler 2009]. Щодо питання наступності мистецьких моделей, то погоджуємося з висновком Курта Аделя, автора цінної монографії «Розлам і традиція. Вступ до австрійської літератури після 1945 року»: «Зі своїми прозовими творами, закоріненими у локальні реалії, зображуваними (на перший погляд) край, внук Фроймбіхлера міг видатися новим співцем вітчизни (Heimatdichter – І.З.). Однак він не є ним ані у сенсі вороття, ані відсторонення, бо його відсторонення є тотальним і місто чи країну він сприймає тільки на рівні зовнішньої даності» [Adel 1982: 61]. Мовиться про природне духовне змагання різних генерацій письменників, естетичні орієнтири яких діаметрально протилежні. Але в обличчі Й.Фроймбіхлера Т.Бернгард вбачав ту духовну ланку, що єднала часові виміри минулого та сучасного. Він був для нього противагою *батьківському поколінню* (Vätergeneration), на якому лежала печать провини за катастрофічний розвиток австрійської історії після 12 березня 1938 року – дати приєднання Австрії до Німеччини. Власне, розрив поколінь, тією чи іншою мірою, позначився на творчості усіх представників австрійського письменства, яким судилося побачити світ на зламі 20-х – початку 40-х років і зростати під тиском суспільно-політичних і моральних засад періоду різких історичних перемін.

Песимістичне світосприйняття Т.Бернгарда, а відтак – аналогічне цьому відчуттю відтворення взаємин між людьми відповідає його переконанню: пасивна, апатична життєва позиція, що набула норми серед його сучасників, – це ілюзія благополучного, ситого світу. Але не поділяємо твердження А.М.Бронжевської про те, що творчість письменника є «тільки ремствуванням та лементуванням з приводу соціальних спотворень ХХ століття, що оповили не тільки Австрію, але й усю Європу» [Bronżewska 1989: 94].³⁸ Його герої є радше носіями життєвої правди у розхристаному, оголеному вигляді, що дає можливість розширювати або ж, навпаки, звужувати внутрішні зв'язки фіктивної дійсності. Тому художні рішення митця несуть універсальне, загальнолюдське навантаження.

Образ людини у малій прозі Т.Бернгарда, яка не в змозі вийти за межі замкнутого простору свого духовного світу й повноцінно інтегруватися в суспільство, органічно вписується в систему координат традицій австрійської літератури ХХ століття. Разом з цим творчість митця дає цілісне уявлення про тенденції розвитку письменства упродовж 50-80-х рр. в Австрії. Таким чином, художні ходи Т.Бернгарда містять багатий матеріал для постановки концептуально новаторських питань для характеристики генологічної парадигми та проблеми рецепції австрійської малої прози.

Література: Adel 1982: Adel K. Bernhard // Aufbruch und Tradition. Einführung in die österreichische Literatur seit 1945. – Wien: Wilhelm Braumüller, 1982. – S. 61.; Bernhard 1989: Bernhard T. Drei Tage // Italiener. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989. – S. 79–80 (78 – 90).; Blauhut 1966: Blauhut R. Magische Natur // Robert Blauhut. Österreichische Novellistik des 20. Jahrhunderts. – Wien-Stuttgart: Wilhelm Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, 1966. – S. 277 – 278.; Bochenek 2004: Bochenek Z. «Czarna jest moja nomina». Życie i twórczość Thomasa Bernharda // Odra. – Wrocław, 2004. – Nr. 7–8 (511). – S. 62 – 64; Bochenek 2007: Bochenek Z. Grób Thomasa Bernharda // Odra. – Wrocław, 2007. – Nr. 2. – S. 77 – 80.; Bronżewska 1989: Bronżewska A.M. Fenomen lęku w prozie Thomasa Bernharda. – Łódź: Wydawnictwo

Uniwersytetu Łódzkiego, 1989. – 114 s.; Freumbichler 2009: Freumbichler J. Philomena Ellenhub. Ein Salzburger Bauernroman. Mit zwei Artikeln von Thomas Bernhard. – Leipzig: Insel Taschenbuch, 2009. – 588 s.; Grabher 2004: Grabher M. Der Protagonist im Erzählwerk Thomas Bernhards. – Hamburg: Kovac, 2004. – 423 s.; Havryliv 2008: Havryliv T. Identitäten in der österreichischen Literatur des XX. Jahrhunderts. Monographie. – Lviv : VNTL-Klasyka, 2008. – 408 S.; Höller 1979: Höller H. Kritik einer literarischen Form. Versuch über Thomas Bernhard. – Stuttgart: Akademischer Verlag Heinz, 1979. – 157 S.; Honsza 1978: Honsza N. Džungla

samotności // Marian Szyrocki, Norbert Honsza. Szkice z literatury niemieckiej XX wieku. – Wrocław: W-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1978. – S. 219 – 227.; *Honsza 1975*: Honsza N. Tęsknota za szlachetnością // Norbert Honsza. Kształt i struktura. Literatura NRF, Austrii i Szwajcarii po roku 1945. – Katowice: Wydawnictwo «Śląsk», 1975. – S. 55.; *Honsza №2 1975*: Honsza N. Thomas Bernhard czyli dżungla samotności // Odra. Miesięcznik społeczno-kulturalny. – Wrocław, 1975. – Nr 2. – S. 60 – 61; Jooss 1976: Jooss E. Aspekte der Beziehungslosigkeit: zum Werke von Thomas Bernhard. – München: Notos, 1976. – 109 S.; *Kahrs 2000*: Kahrs P. Thomas Bernhards frühe Erzählungen: rhetorische Lektüren. – Würzburg: Königshausen und Neumann, 2000. – 239 S.; *Kaszyński 1991*: Kaszyński S.H. Das Schloss als Identitätszeichen der österreichischen Gegenwartsliteratur // Stefan H. Kaszyński. Identität. Mythisierung. Poetik. Beiträge zur österreichischen Literatur im 20. Jahrhundert. – Poznań: Wydawnictwo naukowe UAM, 1991. – S. 136 – 158; *Kaszyński 1995*: Kaszyński S.H. Die endgültige Zerstörung des Mythos? Zu Thomas Bernhards Theaterstück Heldenplatz // Stefan H. Kaszyński. Österreich und Mitteleuropa. Kritische Seitenblicke auf die neuere österreichische Literatur. – Poznań: W-wo naukowe UAM, 1995. – S. 185–194; *Kaszyński 1995*: Kaszyński S.H. Seit drei Jahrzehnten präsent. Zur Rezeption in Polen // Wolfgang Bayer (Hg.). Kontinent Bernhard. Zur Thomas-Bernhard-Rezeption in Europa. – Wien, 1995. – S. 430 – 444.; *Kędziński 1997*: Kędziński M. Egocentryk w poszukiwaniu bliźniego swego. Proza Thomasa Bernharda // Thomas Bernhard. Bratanek Wittgensteina: Przyjaźń / Przel. [z niem.] Marek Kędziński. – Kraków: Oficyna Literacka, 1997. – S. 3 – 53; *Kędziński 2002*: Kędziński M. Posłowie // Thomas Bernhard. Przegrany / Przel. i posł. opatrzył Marek Kędziński. – Warszawa: Czytelnik, 2002. – S. 189 – 207.; *Laemmle 1974*: Laemmle P., Stimmt die partielle Wahrheit noch? // H.L. Arnold (Hrsg.). Thomas Bernhard. text + kritik. – München, 1974. – Nr. 43. – S. 48 – 49.; *Maier 2004*: Maier A. Die Verführung. Thomas Bernhards Prosa. – Göttingen: Wallstein-Verl., 2004. – 303 S.; *Petrasch 1987*: Petrasch I. Die Konstitution von Wirklichkeit in der Prosa Thomas Bernhards: Sinnbildlichkeit und groteske Überzeichnungen. – Frankfurt/Main-Bern-New York: Peter Lang, 1987. – 346 S.; *Podszun 1998*: Podszun J.F.G. Untersuchungen zum Prosawerk Thomas Bernhards. Die Studie und der Geistesmensch. Entwicklungstendenzen in der literarischen Verarbeitung eines Grundmotivs. – Frankfurt/M.: Peter Lang, 1998. ; *Schmidt-Dengler 1989*: Schmidt-Dengler W. Der Übertreibungskünstler. Studien zu Thomas Bernhard. – Wien: Sonderzahl-Verlagsgesellschaft, 1989. – 125 S.; *Szyrocki 1978*: Szyrocki M. Rozmowa z Günterem Grassem // Marian Szyrocki, Norbert Honsza. Szkice z literatury niemieckiej XX wieku. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu wrocławskiego, 1978. – S. 200.; *Weiss 1979*: Weiss W. Zwischenbilanz – österreichische Beiträge zur Gegenwartsliteratur // Literatur und Literaturgeschichte in Österreich / Hrsg. von Ilona T. Erdélyi. – Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979. – S. 203 – 215.; *Бернгард 2002*: Бернгард Т. Іммануїл Кант та інші п'єси / Пер., передм., прим. і концепція вид.: Тимофій Гаврилів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – 216 с.; *Бернгард 2008*: Бернгард Т. Площа героїв / Пер., передм., прим. і концепція вид.: Тимофій Гаврилів. – Л.: ВНТЛ-Класика, 2008. – 218 с.; *Бернгард 1999*: Бернгард Т. Старі майстри; Елізабет II: Комедія; Катма комедії / Пер. з нім.: Тимофій Гаврилів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 275 с.; *Бернгард 1991*: Бернгард Т. Три дні / Переклад з нім. Лесі Кравченко // Всесвіт. – К., 1991. – № 4. – С. 174 – 178; *Гаврилів 2005*: Гаврилів Т. «Уламки мого дитинства і юности, не більше». Концепція наративу в автобіографічній пенталогії Томаса Бернгарда // Слово і час. – К., 2005. – № 10. – С. 52 – 57.; *Гаврилів 2002*: Гаврилів Т. Велкам Кант ту Америка, або Американська подорож чистого розуму // Томас Бернгард. Іммануїл Кант та інші п'єси / Пер., передм., прим. і концепція вид.: Тимофій Гаврилів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С. 6.; *Гаврилів №2 2002*: Гаврилів Т. Драматургія Томаса Бернгарда: спроба зорієнтуватися // Вікно в світ. – К., 2002. – № 2. – С. 77 – 87.; *Гаврилів 2000*: Гаврилів Т. Оповідання Томаса Бернгарда: розмова, що не відбулася // Вікно в світ. – К., 2000. – № 2. – С. 114 – 125.; *Кравченко 2000*: Кравченко Л. Своєрідність роману «Божевілья» в творчій парадигмі Т.Бернгарда // Проблеми гуманітарних наук: Наук. записки ДДПУ. Вип.6. – Дрогобич, 2000. – С. 202 – 211.; *Марсель 1999*: Марсель Г. НОМО VIATOR. Прологомени до метафізики надії / Пер. укр. В.Й.Шовкуна. – К.: КМ Academia, 1999. – С. 37.; *Ольховська 2007*: Ольховська Н. Прагматико-комунікативні та

лінгвостилістичні характеристики драматургічних текстів Томаса Бернгарда: // Дис... канд. філол. наук. – Х., 2007. – 202 с.